

Український митець у діаспорі: сторінками творчої біографії Леоніда Полтави

Літературний вечір

Оксана Єременко,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури

Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка

Вікторія Дрожевська,

студентка Інституту філології

Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка

Мета:

— навчальна: ознайомити учнів зі сторінками життєтворчості Леоніда Полтави, розкрити багатство його духовного світу, з'ясувати причини еміграції українців за межі рідної землі;

— розвивальна: удосконалювати навички художнього читання поетичних текстів;

— виховна: виховувати почуття пошани до письменників рідного краю та любов до поетичного слова.

Обладнання: виставка збірок, портрет Леоніда Полтави, грампластини творів.

Епіграф:

*Згадаєш землю дорогу,
Село, загорнене в серпанок,
Заграє сонце на снігу,
І забринить над степом ранок.
За місто вийдеш. Сам-на-сам.
В п'яних вітрів позичиш тему
І прочитаєш небесам
Ще ненаписану поему.*

Герась Соколенко, "Л. Полтаві"

Хід уроку

(Кабінет ошатно прикрашений рушниками, на дошці написано тему й епіграф.)

Слово вчителя. Сумщина надзвичайно багата на талановиті постаті, котрі золотими літерами вписані в літопис нашого славного краю. З-поміж видатних письменників Сумщини ХХ століття — Микола Хвильовий (м. Тростянець), Іван Багряний (м. Охтирка), Михайло Осадчий (с. Курмани), Микола Лукаш (м. Кролевець), Микола Данько (с. Славгород Краснопільського району), а ще — Леонід Полтава. Він об'їздив багато країн світу, але найдорожчою завжди була для нього Україна. Творчий доробок митця жанрово розмаїтий — оповідання, історичні повісті, поеми й романи. Леонід Полтава широко відомий як поет, прозаїк, драматург, мистецтвознавець, перекладач, радіожурналіст, кіносценарист, редактор.

Учень 1. Він довго залишався незнаним у рідному краї, але його творчий доробок був високо оцінений за межами України. Він уже ніколи не повернувся на Батьківщину, хоча усіма своїми думами, творчістю, життям прагнув до неї.

(Звучить пісня "Лелека з України" (сл. Вадима Крищенка, муз. Геннадія Татарченка, вик. Назарія Яремчука).)

Учень 2. Народився Леонід Полтава (справжнє прізвище — Пархомович) 24 серпня 1921 року в с.Вовківцях Роменського району на Сумщині. За шкільним збігом обставин, саме цей день через 70 літ стане омріяним для українців святом — Днем Незалежності України.

Мати майбутнього письменника — Любов Іванівна — працювала вчителькою (класним керівником у Леоніда Пархомовича), а батько — Едуард Адамович — був лікарем-хірургом від самого Бога. Не перерахувати тих, кому він урятував життя. Спогади про батька, якого він тепло називає "мій вчитель", "лікарю мій", "незабутній", згодом вилилися у поезію "Лист батькові".

(Учень читає уривок із поезії "Лист батькові".)

*...Ми не рвались удвох ніколи
Від Дніпра свого — в далечизни:
Ти — в лікарню, а я — до школи,
Ми трудом любили Вітчизну...
Повертаюся, бач, і сьогодні
На твоє — на моє — на народне...
Шкода, батьку, що розминулись
Наші долі хвилями в морі.
За усе, що було й забулось,
І за наші часи суворі,
І за громи ракет,
А не радости цитри чи лютні,
Виbach, вчителю мій,
Виbach, лікарю мій, незабутній!*

Учень 3. Немилосердною була доля до поета та його рідних. Тяжко захворіла на тиф і померла сестра Валя. Репресований і по дорозі до Сибіру у 1939 р. був розстріляний без суду і слідства батько. Сім'я знаходилася під пильним наглядом НКВД.

Хлопець був не по роках серйозним і відповідальним. Його дитинство закінчилось, щойно почавшись. Уже в дванадцятирічному віці Леонід пише серйозну, недитячу поему про 1933 рік, в якій головними героями є він, сестричка Валя і жінка, почорніла від голоду і горя.

(Учень читає уривок із твору "Дитяча поема про 1933 рік".)

*Скінчилася гра, і м'ячик упав,
Неначе в пісок його хто укопав!
Ми всі заціпили, бо там, на вуллі,
З'явилася жінка, чорніша землі!
Розводила руки, а ноги — колоди,
Ішла і спиралася на загороди.
— Ой, діточки, хлібця! — сказала і впала...
— Біжи, Валентино!
(Ми досить ще мали)...*

*Ми хліб, огірочки і сало поклали,
Та жінка селянська уже не приймала.
Пройшла вона довгу дорогу важку,
Осталось тільки лице на піску,
Осталось життя на піску...*

Учень 4. Сформований на піснях матері-вчительки, молодий краєнин, як і М. Гоголь та І. Котляревський, на-вчався в Ніжинському педагогічному інституті. Писати почав змолоду. Дебютував у 18 років. 1940 р. працював у

Києві в літературних студіях М. Рильського та В. Сосюри.

Доля склалася так, що молодий поет мусив утікати з рідної Роменщини від фашистів. Перебував у таборах невідомої праці в Берліні, був ув'язнений в Постдамі (за спробу втечі з табору). Заледве вдалося вирватися з німецьких рук.

(Звучить українська народна пісня "Прощай, село рідненьке, прощай, Україно" у виконанні гурту "Дуліби".)

Учитель. Леонід Полтава у повоєнні роки перебував у переселенських таборах Німеччини. Він став представником української діаспори. Ще зовсім недавно слово "діаспора" було мало не лайливим. Вважалося — і ця думка насаджувалась офіційною пропагандою, — що за рубежем живуть здебільшого ті українці, які проти радянської влади, що інакше, як зрадництво, не розцінювалося. Їх називали "зрадниками Батьківщини", "космополітами безрідними", "відщепенцями". А виявилось, що живуть там українці складної долі. Так само, як і нам, їм дорога Україна, так само, як і ми, вони хочуть їй кращої долі.

Учень 4. Письменники Радянської України в умовах тоталітарної системи не могли повністю реалізувати свій талант, знання: їх знищували фізично (Є. Плужника, Д. Фальківського, Г. Косинку, В. Підмогильного, М. Драй-Хмару, П. Филиповича, М. Зерова та багатьох інших). У діаспорі українці не тільки зберігали мову, традиції, звичаї, мистецтво, а й в особі найталановитіших своїх представників розвивали українську літературу, культуру, науку. На чужинецькій землі українці засновували школи, творчі угруповання, літературні об'єднання.

Справедливо кажуть у народі: "Нашого цвіту по цілому світу."

(Звучить пісня "Розкидана країна" (слова та музика Лесі Горової)).

Учень 5. Переживання воєнних років — в основі першої поетичної збірки "За мурами Берліну", яка вийшла у світ 1946 року. Поетові тоді виповнилося 25 літ.

Теми його поезій вічні і незмінні: рідна земля, воєнне лихоліття, нескореність народу, палка віра в свободу і щасливе майбуття. Про цю збірку поет Леонід Мосендз написав: "Таку гармонійну цілість між формою і змістом рідко трапляється читати серед наших екзильних поетів... Рими свіжі і дзвінкі, розмір струнко витриманий, вираз ошадне скупчений, епітети припасовані, образи ясні і рельєфні. Немає мовної розхристаності і неохайності: автор є паном українського слова. Найглибшими з поезій є: "Катеринщик" і "Гофманів день", яким може позаздрити не один із старших поетів."

(Учень читає уривок із поезії "Гофманів день".)

*Під синьою сіяючою даллю
Небес, настромлених на вістря труб,
Лежить Берлін, неначе у проваллі
Розхристаний, півобгорілий труп.
Розкинув руки, вибрякли і грубі,
Криві мости у поросі й смолі,
Шпилів зухвалих витрошчені зуби,
Розсипавши безладно по землі.
Сіріє день. Та не співають дзвони.
Не свищать ні машини, ні гудки,
Лише у небесах чіткі закони
Життя і смерті пишуть літаки.*

Учитель. Леонід Полтава щиро любив Україну. Праця на користь рідної землі була для нього єдиною втіхою. Він радів, "коли Бог дає чого досягти, адже ж то маленькі вклади у велику українську культуру", а гарну українську поезію він порівнював із кулею, приготовленою для ворога.

Любов до Батьківщини і непохитна віра в її воскресаче майбутнє вилилися у поезіях "Моя Україно", "Буття".

(Учень читає поезію "Моя Україно".)

Учень 1

*Не гладенькі вітри, не блакить тополина,
Не смутні вітряки, що чекають вітрів,
І не сонне блаженство глухих хуторів —
Ні, сьогодні моя не така Україна.*

*Ти виходиш твердою, прямою ходою
Потайними стежками лісів і лугів,
І змиваєш сліди річковою водою,
І вриваєшся сіном промерзлих стогів;
Ти складаєш пісні, що блищать, мов патрони,
Ти із кулями — серце вкладаєш в обріз,
Щоб злітав не один, а сотні ешелонів,
Щоб не сльози летіли, а шмаття коліс!
Ти приносиш пісок, щоб сипнути в машини,
Ти стоїш на тривожних повстанських мостах...
Ні, сьогодні, на щастя, моя Україно,
Ти уже не така тополино-проста!*

Учень 2. Більшість свого життя Леонід Полтава прожив під прізвищем Єнсен — прізвищем-оберегом, яке він взяв для того, щоб уберегти рідних, які жили в Україні, від небезпеки. З цією метою він вигадав і легенду про свій шведський родовід. На це його наштовхнули шведські могили над Сулою, на які він бігав ще школярем. Проте митець залишався вірним Україні і свої твори підписував геонімом Полтава, що натякав на його малу Батьківщину. Поет жив роздумами про свій любий край, перебуваючи далеко від рідної землі, на чужині. Ці медитації в основі його поезії "Буття".

*Мій любий краю, ти в мені
Гориш кривавою зорею,
В незрозумілім чорнім сні
Іду без тебе я землю.*

*Чи ж можу тут я вільно йти,
Коли крізь далі бачу сизі,
Що на полях твоїх — дроті,
А на руках твоїх — залізо?*

*Мій любий краю, всі пісні
Мені лише тобою дані.*

*Я розпалю їх на вогні,
Щоб розтопить твої кайдани!*

Учень 3. У державному архіві Сумської області знайдено спогади В. Чижевського про виконання поезії-пісні Леоніда Полтави "Як сонце, що рано світить встає": "Хор гримнув у ритмі маршу пісню, яку я назавжди запам'ятав та, мабуть, і багато із слухачів, така вона була прекрасна, як її тричі того вечора хор співав, а слухачі не відпускали." Ця поезія нагадує гімн і тому не дивно, що вона була покладена на музику і викликала таке захоплення у слухачів.

(Учень читає уривок із поезії.)

*Як сонце, що рано ясно світить встає,
Вставай, золота Україно!*

*Уже не захмарять обличчя твоє
Минулого темні руїни!*

*І спів розіллється струмками весни,
І будуть щасливі вірні сини,
І буде лунати над світом невпинно:*

"Слава, слава Україні!"

*Гей, Ненько-Україно,
В бою грізний час,*

За тебе згинуть —

Щастя для нас!

*Тебе розпинали кати на хресті,
Цвяхи забиваючи в тіло.*

*Дивилася ти, як поля золоті
Для них урожаєм шуміли.*

*А нині стаєш ти, велика, ясна,
Петлюри й Бандери моя сторона, —*

І буде лунати над світом невпинно:

"Слава, слава Україні!"

Учень 4. Є у Леоніда Полтави також чарівна поезія "Три матусі", яка покладена на музику та вподобана українською аудиторією.

Виконання коліскової "Три матусі" учнями (сл. Леоніда Полтави, муз. Віктора Лузана).

Учень 4. У 1953 році виходить збірка "Українські балади", яка засвідчує ностальгію за рідним краєм. Баладу "Перемога" Леонід Полтава присвячує своєму літературному вчителю і наставнику Є. Маланюкові. Як свідчить Галина Єнсен (дружина Леоніда Полтави), Є. Маланюк часто приходив до Леоніда Полтави послухати Бетховена,

поспілкуватися.

(Учень читає баладу "Перемога".)
Загрузали чужинні гармати
У наш престарий чорнозем.
І ридали полум'ям хати,
І кричали: — Ми живем!
Так багато було батіїв,
Крови й мотузів на гіллі,
Але з гір не зійшов наш Київ,
І Дніпро не пропав із землі!
Бо коли ліз вогонь по стрісі
І коли кулемет гарчав, —
Десь далеко селюк у лісі
Свіже дерево намічав,
Щоб усоте поставити хату,
Дим розвісити, мов хоругов,
Щоби землю, стократ розіп'яту —
Воскресити землею знов!

Учень 5. Своїми літературними вчителями він вважав В. Сосюру, М. Рильського, Є. Маланюка, Є. Плужника. Був співзасновником українського мистецького руху МУР, учасником визвольної боротьби ОУН.

Особливо щемливо і проникливо пише Леонід Полтава про найсвятіше людське почуття — любов.

(Учень читає "Баладу про любов".)
Вечір стелиться. Пахнуть сквери.
Пішоходи вітер замів.
Повільніше стукочуть двері —
Дерев'яні серця домів.
Я не буду тебе чекати.
Ти й не знаєш, куди прийти.
Так сьогодні зіроч багато,
І для мене у кожній — ти.
Хто ж ти? Хто я? Ми ж незнайомі!..
Може, ти між сибірських хвиж...
Вмерло серце в останнім домі.
Ключ у дверях.
Заснув
Па-ри-ж...

Учень 6. Неабияким майстром Леонід Полтава був і в жанрі поеми. Привертають увагу його поетичні полотна "Енеїда модерна", "Нескінченний бій", присвячений Іванові Мазепі, "Райдуга", "Слово про Україну", зокрема "Поема про Тараса Шевченка", де спогади переносять поета до рідних Ромен, до пам'ятника Великому Кобзареві.

(Учень читає уривок із "Поеми про Тараса Шевченка".)
В роменським сквері — неба сіра смуга.
У затишку полтавських вечорів
Сидиш, замислений. Не хочеш прапорів
Ані вітань, ні сурм. Лиш зморшки біля брів,
Неначе борозна позаземного плуга.

Учитель. А ще ж Леонід Полтава — улюблений дитячий письменник і неперевершений лібретист опер і оперет. Дав життя цим жанрам мистецтва у такому розмасі, що його не знала сама Україна. Він часто казав: "Люблю працювати для дітей!" Тепер діти насолоджуються його творами "Лебеді", "Котячий хор", віршами, казками, поемами, оповіданнями, лібрето оперет "Лис Микита", "Лісова царівна", "Мавпячий король", "Лисячий базар". А у далекій Баварії він видавав і редагував часописи "Школяр" і "Школяр", на сторінках яких діти уперше познайомилися з веселим котом Мурасем.

Письменник створив дві абетки: одну — веселу, де діють їжачки, зайчики, півники; другу — про князів, запорожців, Гонтю, Довбуша і Шевченка, яка називається "Абетка з історії України".

(Троє учнів молодших класів читають поезію "Родина" із "Абетки з історії України".)

Ліси виростають родинами в горах,
Чайки відлітають у вирій гуртами,
Родинами плавають риби у морі,
І хмари гуртами летять над містами;
І десь астронавт у безмежнім просторі,
І десь мореплавець у чорну годину,

І сивий дідусь у самотньому горі, —
Усі вони мріють про рідну родину...
Ста друзів не стане у справжньому горі,
Заваляться плани, мільйони й палати,
Та сяйвом рятунку в життєвому морі
Завжди для нас будуть родина і мати.

Учитель. Ознайомимся із деякими спогадами рідних та знайомих Леоніда Полтави, щоб краще зануритися в сторінки його життя, пізнати його духовний світ.

Учень 1. У листі-спогаді двоюрідна сестра Леоніда Полтави Вікторія Павлівна Рибалка пише: "Леоніда Пархомовича (Полтаву) я добре пам'ятаю в дитячі роки, бо я є 1925 року народження. Я була з ним у дружніх і добрих відносинах, його батько Едуард Адамович був моїм хрещеним батьком. Льоня був рухливим, жвавим, культурним хлопцем. На його пропозиції ми ходили купатись на річку Сулу. Це були 1934—1935 роки, коли Льоня проживав у Вовківцях, де він також навчався в середній школі. У молоді роки, період його навчання у Вовківецькій середній школі, він багато цікавився художньою літературою, особливо поезією М. Рильського. Про перебування і навчання мого брата Леоніда Полтави на Чернігівщині мені нічого не відомо. Невідома мені також його доля після 1945 р., незважаючи на те, що я докладала всіх зусиль для його пошуку. Сім'я Пархомовичів була дуже культурна й освічена. Дядько Леоніда Пархомовича Сигізмунд Адамович також незаконно репресований, а потім реабілітований в 1959 році."

Учень 2. А В. Рижевський, який був знайомий з Леонідом Полтавою, згадує: "По закінченні війни був дійсно "гол как сорок": мав дві сорочки і пачку віршів з Берліну. Так він і "пішов у життя", і першу його збірку видали люди. Просив не писати про нього, бо в Україні родина."

Учень 3. Дружина Леоніда Полтави (Галина Єнсен), виступаючи на вечорі, присвяченому пам'яті письменника, поділилася спогадами про його життєворчність: "У кожній своїй збірці Леонід Полтава найбільше уваги приділяв людині, будив народ до великого змагу, а від себе вимагав ще більшого. Ще у молодому віці він сказав, що своє перебування поза Україною, не з українським народом у такій тяжкій час, вважає злочином, який можна окупити лише ціною великої праці для добра народу. Звідси росло в ньому почуття великої відповідальності українського письменника."

Учитель. Трохи більше року не дожив Леонід Полтава до свого 70-річчя, а відтак і до проголошення Незалежності, в яку так свято вірив.

Ще будуть дні на Україні,
Ще будуть бити зуб-за-зуб,
Аж доки в сонячнім промінні
Над вічним Києвом тризуб
Не здійметься!

Уже після його смерті, котра настала після тяжкої недуги 19 квітня 1990 р., прийшов і перший лист з України, з рідної Роменщини, вісточка з якої він так чекав, за звільнення якої боровся, яку змальовував у своїх творах:

Україно, справиш ти обжинки,
Ті, що їх Державою назвуть!
Ти тоді усім розправиш зморшки,
Подаруєш кожному свій лан,
А поетові — пошлеш волошки
На далекий гріб за океан.

У 1991 р. Спілкою Української Молоді "Сумщина" на могилу поета було надіслано букет волошок з роменської землі. Полетіли вони і цього року.

Ім'я Леоніда Полтави повертається в Україну: урочисто відкрито меморіальну дошку на фасаді Вовківської школи, в якій навчався майбутній письменник, одну з центральних вулиць села Вовківці названо його іменем, створено меморіальний музей, проводяться презентації його книг. І ми з вами також долучаємося до цього процесу, вшановуючи пам'ять талановитого, незламного духом письменника Сумщини.

Звучить пісня "Повертайся в Україну" (сл. І. Зінківської, муз. І. Будейчука, виконує І. Зінківська).